

Kraków, 13 marca 2023 r.

Ks. prof. dr hab. Szymon Drzyżdżyk
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Ul. Kanonicza 25
31 002 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej
ks. mgr lic. Tadeusza Maciejko
pt.: *Recepcja nauki II Soboru Watykańskiego o Kościele według*
Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, napisanej
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Mariana Kowalczyka SAC

I. Podstawa prawna wykonania recenzji

Recenzję sporządziłem na podstawie umowy o dzieło nr WT-PD/4/2023 pomiędzy Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego reprezentowanym przez Dyrektora Instytutu Nauk Teologicznych ks. prof. ucz. dr hab. Tomasza Wielebkiego jako zamawiającym a mną jako wykonawcą.

II. Przedmiot recenzji

W książce pod tytułem *Zapomniany Sobór?*, jej autor – Gustave Martelet, który był jednocześnie uczestnikiem obrad *Vaticanum Secundum* napisał, że „odczuwa pragnienie przekroczenia pogłosek pomniejszających lub wywyższających znaczenie Soboru, często opartych tylko na częściowych i niedokładnych przesłankach, i uświadomienia sobie, czym to tak ważne wydarzenie jest jeszcze dzisiaj” (G. Martelet, *Zapomniany Sobór?*, Paris-Kijów-Kraków 1997, s. 9). Pisał te słowa 30 lat po Soborze Watykańskim II a dziś, niemal 60 lat po jego zakończeniu wypada podzielić pragnienie tego francuskiego teologa, choćby z tej racji, że zgłoszona została do recenzji kolejna rozprawa doktorska, w której centrum znalazł się Sobór. Lektura tekstów *Vaticanum II* przekonuje, że nadal możemy tam odkrywać nowe wymiary i wskazówki gdyż bogactwo treści, intuicji oraz pomysłów zawartych nie tylko w soborowych dokumentach ale przede wszystkim w soborowych dyskusjach wciąż domaga się pogłębionej recepcji.

W tym kluczu traktuję rozprawę doktorską ks. mgr lic. Tadeusza Maciejki, który przygotował ją pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Mariana Kowalczyka i przedstawił Radzie Dyscypliny Nauk Teologicznych UKSW do procedowania, którego celem ma być nadanie Autorowi stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk teologicznych.

III. Ogólne omówienie rozprawy

Rozprawa liczy 321 stron wydruku komputerowego. Otwiera ją strona tytułowa oraz *Spis treści* (s. 2-4), będący jednocześnie schematem, który wprowadza w zawartość dysertacji. Kolejną formalną część pracy stanowi *Wykaz skrótów* (s. 4-6). Następnie Autor umieszcza *Wstęp* (s. 7-18), po którym znajduje się *Korpus* pracy, jako cztery rozdziały dzielące się na mniejsze jednostki (paragrafy i podparagrafy). Na końcu Studium zamieszczone jest *Zakończenie* (s. 288-295) oraz dość obszerna *Bibliografia* (s. 296-321), podzielona na *Źródła, Literaturę przedmiotu/opracowania oraz Literaturę pomocniczą*.

We *Wstępie* Autor informuje, że praca została poświęcona problematyce recepcji nauki Soboru Watykańskiego II o Kościele według Josepha Ratzingera w perspektywie dwóch kluczowych nurtów, które ujawniły się już podczas soboru, mianowicie nurtu konserwatywnego i progresywnego. Główny, choć wskazany dopiero pod koniec wstępu (s. 16) cel rozprawy, polegać ma na szczegółowej analizie recepcji nauki Soboru Watykańskiego II o Kościele. Autor pragnie docenić zwłaszcza dorobek i nauczanie Ratzingera analizując przede wszystkim dzieło *Opera Omnia*, a konkretnie tom VII, część 1 i 2. Ma to pozwolić na ukazanie idącej dwubiegunowo recepcji myśli Soboru wyrażającej się w hermeneutyce nieciągłości – z jednej strony oraz hermeneutyce reformy – z drugiej.

Rozdział I Autor poświęca analizie potrzeby przemian soborowych dokonując w czterech paragrafach omówienia następujących kwestii: geneza Soboru Watykańskiego II; Jan XXIII i jego decyzja o zwołaniu Soboru; analiza faktograficzna Soboru oraz zachęta do pogłębienia soborowego spojrzenia na Kościół.

Rozdział II, z punktu widzenia tematu rozprawy jawi się jako zasadniczy, albowiem dotyczy wkładu Josepha Ratzingera w rozwój nauki Soboru Watykańskiego II. W tym rozdziale, na który składają się trzy paragrafy. Autor prezentuje źródła soborowej nauki według Ratzingera. Następnie obszernie przekonuje o znaczeniu *Opera Omnia* nieżyjącego już papieża w recepcji nauki Soboru. Ostatnia część rozdziału poświęcona jest aktualności soborowych Konstytucji o Kościele, szczególnie *Lumen Gentium*, którą według Autora Ratzinger stawiał najwyżej, ponieważ była odpowiedzią na „współczesny kryzys Boga” (s. 141).

Rozdziały III i IV są poświęcone dwóm przeciwstawnym nurtom, konserwatyzmowi oraz progresywiźmowi, jakie ujawniły się już podczas przygotowań do Soboru, przybrały na sile w czasie jego trwania i niekoniecznie ustały po zakończeniu soborowych obrad. W tych rozdziałach mamy więc zarówno analizę konserwatyźmu jako jednej z wizji rozwoju współczesnego Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem reprezentujących tę frakcję soborowych ojców, jak i szerokie omówienie nurtu przeciwnego, czyli progresywnego ujęcia rozwoju kościelnej doktryny czy też progresywnego rozwoju Kościoła w ogóle.

Całość pracy wieńczy *Zakończenie* (s. 288-295), w którym Autor przytacza obszerne fragmenty wywiadów Josepha Ratzingera z Vittorio Messoriem oraz z Peterem Seewaldem, w których poruszana jest problematyka eklezjologiczna. W próbie podsumowania Autor dysertacji stwierdza, że „cały dorobek Josepha Ratzingera, zarówno jako kardynała, jak i Biskupa Rzymu, trzeba rozpatrywać w kontekście jednego z najważniejszych wydarzeń – Soboru Watykańskiego II” ponieważ „bawarski teolog potraktował dokumenty soborowe

(oraz całą atmosferę, jaka wówczas panowała) za punkt wyjścia dla określenia własnego stanowiska” (s. 294).

IV. Ocena metodologiczno-formalna rozprawy

Praca ks. mgr lic. Tadeusza Maciejki to bardzo obszerne studium, w którym Autor prezentuje soborowe nauczanie o Kościele ze szczególnym odniesieniem do jednego z najwybitniejszych teologów XX wieku, jakim niewątpliwie był kard. Ratzinger, potem papież Benedykt XVI. Pod względem metodologiczno-formalnym praca spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Autor podjął się ambitnego zadania wymagającego rozległej wiedzy i przeanalizowania bardzo bogatej literatury, zarówno w warstwie źródeł, jak i w literaturze przedmiotu.

Niektóre jednak kwestie budzą zastrzeżenia i uwagi. Już sama struktura pracy ukazuje pewne zachwianie proporcji. Tematem rozprawy miała być recepcja nauki Soboru Watykańskiego II o Kościele według Josepha Ratzingera a tymczasem spośród czterech rozdziałów, tak naprawdę tylko drugi, poświęcony jest tej tematyce. Rozdział pierwszy, bardziej historyczny ukazuje tło i okoliczności zwołania Soboru a rozdziały III i IV w minimalnym stopniu odnoszą się do Ratzingera/Benedykta XVI.

We wstępie do rozprawy Autor nie uwzględnia wszystkich aspektów, które z punktu metodologicznego powinny tam się znaleźć, jak choćby *status quaestionis*, precyzyjny opis źródeł oraz literatury przedmiotu, czy także jasne opisanie co ma być zasadniczym *novum* rozprawy i jaki ma być jej wkład w naukę. Autor pisze wprawdzie o luce badawczej polegającej na braku opracowania, w którym dokonano by pogłębionej analizy recepcji nauki Soboru na podstawie tomu VII *Opera Omnia* ale czy faktycznie tę lukę wypełnia?

W zakończeniu, w opinii recenzenta brakuje koniecznego przypomnienia głównych wątków pracy oraz celu badawczego a także sformułowania wniosków z przeprowadzonych analiz i wytyczenia kierunków poszukiwań na przyszłość co czyni z zakończenia bardziej epilog.

Strona formalna pracy to także akrybia jaka powinna cechować rozprawę doktorską. I w tej materii wiele jest do poprawy. Już na początku wstępu (s. 7) znajdujący się na końcu strony akapit jest zupełnie niezrozumiały, podobnie na s. 9, 11, 17, 116. Bardzo wiele jest tak zwanych literówek, które czasami zupełnie zmieniają sens wyrazów i zdań, jak choćby już w spisie treści pominięcie litery „s” raz dało zdanie: „Analiza potrzeby przemian oborowych” a raz „Analiza faktograficzna oboru”. Tych miejsc w całości rozprawy jest bardzo wiele i sugeruję aby przed ewentualną publikacją całości lub tylko części pracy, co na wielu uczelniach jest wymagane do uzyskania promocji doktorskiej, gruntownie przejrzeć tekst pod kątem formalnym.

Doktorant posłużył się w pisaniu rozprawy obszerną literaturą, którą z pewnością należy uznać za wystarczającą do zredagowania tak zaplanowanego dzieła. *Skorzystanie z Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaaticano II apparando* czy *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II* podniosłoby jeszcze dodatkowo wartość pracy, tym bardziej, że to w tych dokumentach natrafić można na rozbudowany kontekst, tło i środowisko, w którym ścierały się poglądy i wypracowywane były poszczególne schematy, które dopiero z

czasem przyjęły postać bądź to konstytucji, deklaracji czy dekretów. To jednak wymagałoby znacznego trudu przedarcia się przez skomplikowany w tych dokumentach język łaciński i nie jest warunkiem *sine qua non* przy redagowaniu tego typu pracy. Z pewnością wydawane od szeregu lat pod redakcją ks. prof. Krzysztofa Góździa z KUL dzieło pod nazwą *Opera Omnia*, zbierające tłumaczenie na język polski niemal wszystkich tekstów Ratzingera/Benedykta XVI stanowi wystarczającą bazę, na której można i należy się oprzeć.

Powyższe uwagi wynikają z chęci udoskonalenia samej pracy, która mogła by stać się jeszcze bardziej interesująca i wartościowa.

V. Ocena merytoryczna rozprawy

Doktorant przedmiotem dysertacji uczynił ukazanie recepcji soborowej nauki o Kościele w dorobku Ratzingera/Benedykta XVI. To jest zasadniczy cel i jednocześnie temat pracy. Zadaniem recenzenta w merytorycznej ocenie rozprawy jest wykazanie czy cel został osiągnięty a temat zrealizowany należycie.

Generalnie należy docenić wykonaną przez Autora dysertacji pracę. Rzetelnie, w pierwszym rozdziale, ukazał tło powołania Soboru Watykańskiego II ukazując z należyłą dokładnością faktograficzną jaką drogę przebyła idea zwołania Soboru, poczynawszy od koncepcji kontynuacji *Vaticanum Primum* poprzez rozterki późniejszych papieży, którzy nierzadko musieli się zmagać z pasmem nieustannych zmian systemów, dwiema wojnami o charakterze światowym, ruchem dekolonizacyjnym, powstaniem kilkudziesięciu nowych państw oraz zmianami kulturowymi, gospodarczymi i mentalnymi, aż po decyzję o kolejnym 21 ekumenicznym soborze powszechnym.

Rozdziały III i IV, choć są w swojej formie zdecydowanie referujące a nie analityczne, dobrze pokazują napięcia pomiędzy nurtem konserwatywnym oraz progresywnym, które towarzyszyły obradującym ojcom. Autor odtwarza ducha tamtych czasów, pokazując poszczególne frakcje, sposoby działania, w których nie brakowało tego, co dziś określamy rozgrywką polityczną i próbą ogrania przeciwnika. Czytelnik ma okazję wczuć się w tamten klimat i uświadomić sobie jak długą drogę przebył każdy tekst poszczególnych dokumentów soborowych zanim uzyskał ostateczny kształt i aprobatę 2/3 głosujących nad nim ojców Soboru.

Powstaje jednak pytanie czy w przedstawieniu tak skomplikowanego zagadnienia nie należało się odnieść do szerszej literatury przedmiotu, nie wspominając już o źródłach, czyli dostępnych już nawet w Internecie zapisach dyskusji nad poszczególnymi dokumentami. Odnosi się wrażenie, że Autor prowadzi nas, referując relację de Mattei zawartą w jego książce pt.: *Sobór Watykański II. Historia dotąd nieopowiedziana* z roku, no właśnie.... Doktorant twierdzi, że z 1683. Ta data kojarzy mi się raczej z Odsieczą Wiedeńską ale nijak z okresem posoborowym. Pomijając ten szczegół a wracając do zasadniczego wątku, ograniczenie się w zasadzie do jednej publikacji o czym świadczą ciągle odniesienia „Tamże” z minimalnym wykorzystaniem innych autorów uważam za spore niedociągnięcie. Jako uwagę krytyczną pragnę również zgłosić i to, że w rozdziale III i IV mało jest po prostu Ratzingera. To on jest przecież głównym tematem pracy, to o nim Autor pisze we wstępie a

tymczasem tak naprawdę pewne prodromy Ratzingerowych koncepcji, pomysłów i analiz możemy znaleźć tylko w rozdziale II.

Przed ewentualnym wydaniem pracy w formie książkowej proponowałbym skorygować tę kwestię i inaczej rozłożyć akcenty dla tak sformułowanego tematu rozprawy.

VI. Wniosek końcowy

We wniosku końcowym podkreślić należy, iż recenzowana rozprawa mimo zgłoszonych uwag krytycznych stanowi krok w omówieniu problematyki ciągle aktualnej, jaką jest recepcja tak niezwykłego wydarzenia w dziejach Kościoła Powszechnego jakim niewątpliwie był Sobór Watykański II. Autor rozprawy potrafi myśleć i pracować naukowo i dlatego stwierdzam, że recenzowana praca ks. mgr lic. Tadeusza Maciejki spełnia kryteria stawiane rozprawie doktorskiej i może być podstawą do dalszych etapów przewodu celem nadania jej Autorowi stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk teologicznych.

Dlatego stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. mgr lic. Tadeusza Maciejki do dalszych etapów przewodu doktorskiego zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami w tej materii.

**Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
KATEDRA CHARYTOLOGII,
MARIOLOGII I SAKRAMENTOLOGII
ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków**

**KIEROWNIK KATEDRY
Charytologii, Mariologii i Sakramentologii**

ks. prof. dr hab. Szymon Drzyżdżyk